

Ігор Гаврилів

ДО ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ОУН: ВІЗІЇ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовані і спростовані негативні постулати сучасних досліджень щодо державотворчої діяльності ОУН 20-40 рр. XX ст. Аргументовано доведено справедливий характер боротьби українських націоналістів за волю України.

Ключові слова: історіографія, ОУН, УПА, націоналізм.

Проанализированы и опроверганы критике отрицательные постулаты современных исследований относительно взглядов ОУН на государственное строительство 20-40 хх гг. XX века. Аргументировано доказано справедливой характер борьбы украинских националистов за свободу Украины.

Ключевые слова: историография, ОУН, УПА, национализм.

Analyzed and refuted the negative postulates of modern research on state-of the OUN 20-40 of the XX century. True nature of the arguments brought against Ukrainian nationalists for freedom of Ukraine.

Key words: historiography, OUN, UPA, nationalism.

Ювілейні дати нашої історії прийнято відзначати особливо. Дослідники, аналізуючи події минулого, співставляють їх із сьогоденням, а це, в свою чергу, привертає увагу загал громадянства, що позитивно впливає на розвиток суспільства. Рік 2009 розпочався 100-літтям провідника національно-визвольного руху Степана Бандери, 22 січня – 90-та річниця соборності України, 3 лютого – 80-ті роковини створення Організації українських націоналістів, 15 березня – 70 років з часу проголошення незалежності Карпатської України, 1 вересня – сім десятиліть як почалася Друга світова війна... Всі ці події між собою тісно пов'язані і, звичайно, будуть детально обговорюватися на наукових форумах й привернуть увагу не лише української громадськості.

Аналізуючи поступ сучасних історичних досліджень, є очевидним, що у багатьох випадках недооцінено й подекуди неоднозначно трактовано визвольний рух 20-50-х рр., зокрема діяльність оунівців. Ще не звільнилися наші науковці від фальшивих стереотипів мину-

лого, немов перебуваючи під ковпаком зомбування облудливої візії супротивників. Особливо це стосується організованого українського націоналізму, як державотворчого явища. Адже в діяльності ОУН яскраво простежується теорія і практика боротьби нації за виживання і право бути рівнозначним народом серед світової спільноти. Але чомусь націоналізм ототожнюється із шовінізмом та ксенофобією, а борців за волю свого народу від чужинців-загарбників звинувачують у тоталітаризмі та насильстві, порівнюючи з кривавими диктаторами великих держав-імперій.

Так, у навчальному посібнику для студентів, виданому у Львові в 2003 р., читаємо: «Ідеологією ОУН став «інтегральний націоналізм» (крайня форма націоналізму), розроблений Д. Донцовим та іншими теоретиками: проголошувалася перевага національних інтересів над індивідуальними, стверджувалося, що вищою метою боротьби є досягнення державної незалежності будь-яким способом. Політична система майбутньої держави мала ґрунтуватися на владі однієї націоналістичної партії. На чолі руху і держави мав стати лідер, наділений необмеженою владою. Терору зазнавали не тільки представники окупаційної влади, а й українці, які не поділяли ідеології і методів боротьби ОУН. На початку 30-х рр. члени ОУН організували понад 60 замахів на польських і українських діячів» [24, с. 185].

В іншій «Історії України», виданій у Запоріжжі у 2002 р., автори переконують: «Не буде перебільшенням сказати, що ідеологія ОУН сформувала політичний світогляд цілого покоління західних українців і залишила глибокий слід в регіональному менталітеті. Однак, сприйнявши лозунги інтегрального націоналізму, галицька молодь опинилася під владою ідеології, що врешті-решт не принесла українському народові нічого, крім людських жертв та недоброї слави. Заради здобуття капіталів організація вчинила десятки експропріацій, а також близько 60 вбивств... При цьому оунівці знехтували всіма пунктами міжнародного права» (?!). Далі зауважено: «А. Мельнику, якому за аналогією з фашистами (а чому не комуністами? – І. Г.) було надано титул «вождя» [12, с. 268-269].

Відома дослідник Другої світової війни Г. Стародубець наголошує: «Револьюційно-визвольна концепція висунута бандерівцями на даному Зборі (мова про Краківський Збір ОУН(р) 1941р. – І. Г.) відрізнялася своєю недемократичністю не тільки стосовно політичної сфери життя, але й соціальної. Адже панівною нацією ними визнавалися виключно українці. У них присутні такі елементи як моноетнічність, моноконфесійність держави, партійна диктатура, авторитаризм тощо.

Тож помилковим можна назвати бандерівське рішення про двоподіл суспільства на активістів-революціонерів і пристосуванців-опортуністів: «ОУН поборює всі опортуністичні сили, які не йдуть на повний розрив з Москвою, а надіються на частинні уступки зі сторони Москви, та стоять на становищі поступової перебудови СРСР шляхом еволюційних змін...» [26, с. 24-25].

Автори «Цивілізаційної історії України» стверджують: «Однак згодом, коли фашистські режими в європейських країнах ще більш зміцніли, ОУН відкинула будь-які реверанси щодо свого слугування народів. Стрижнем політичної програми ОУН стала монопартійність, таталітаризація усіх державних структур» [6, с. 372].

Знаний дослідник міжвоєнного періоду І. Васюта зазначає: «Співробітничати з ОУН погодилися екстремістські елементи наддніпрянської еміграції. Ідеологія ОУН була еклектичною, представленою низкою запозичених ідей з расових, етатичних, елітаристських та інших розповсюджених тоді теорій... Як праворадикальна націоналістична течія оунівський рух зберігав виразні елементи національної винятковості, агресивності і ксенофобії, що зближала його з іншими різновидами правого тоталітаризму» [3, с. 46, 58].

Відомий львівський історик, якого часто цитують, бо він пише, здебільшого, без посилань на історичні джерела, видає своє бачення проблеми: «Попри відмінності в ідеології, молоді советські комуністи, німецькі нацисти й українські націоналісти мали багато спільного: всі вони були діти своєї епохи. Відкинення моралі, заперечення демократії, ксенофобія до «ворожих» класів чи націй, волонтаризм і тяжіння до екстремального радикалізму стали головними рисами їхнього колективного портрета» [8, с. 98]. Далі йдуть наступні постулати: «Для українських істориків, які досліджують Другу світову війну, ця тема подвійно дражлива: українці несуть тягар не лише гріха колаборації, але й антисемітизму. Як стверджують єврейські автори (очевидний факт, що на противагу українцям євреї не можуть інакше стверджувати, але чи це відповідає дійсності?, автор не спромігся дослідити – І. Г.) в самому тільки Львові на початку липня 1941 року під час триденних погромів загинуло від двох до шести тисяч євреїв. Наприкінці липня – на початку серпня 1941 року українська поліція, щоби відзначити «день Петлюри», знищила ще біля 5 тисяч львівських євреїв, переважно з-поміж інтелігенції» [8, с. 163]. Автор безпідставно і бездоказово, а головне – недоречно, твердить: «Недарма Степан Бандера замикає трійку найнепопулярніших історичних осіб в Україні після Іосіфа Сталіна й Міхаїла Горбачова»(!) [8, с. 91].

Вітчизняні дослідники наводять кількість жертв УВО-ОУН у міжвоєнний період, але при цьому неспроможні порахувати убитих націоналістів: «За 1921 – 1939 рр. націоналістичне підпілля провело 63 замаху. Жертвами стали 36 українців (тільки 1 комуніст), 25 поляків, 1 – росіянин, 1 – єврей» [7, с. 199; 17, с. 309].

Характерні твердження, що об'єднують усіх нинішніх антинаціоналістів, краще звучать мовою оригіналу: «Ідеї нациократії, вождизма, антисемітизму, полоно – и русофобия создавали некую общность между программами ОУН и нацистской партией» [15, с. 54].

Не байдужа проблема державотворчих потуг ОУН і в дослідженнях наших сусідів. Так, цікавими, для порівняння, є бачення поляків, які в свою чергу резюмують: «... якби німці дозволили Українську державу, то вона мала би фашистський характер, як Хорватські усташі Павеліча. Української держави не врятував би III Райх, але всі його лідери стали колабораціоністами, як Квіслінг, А. Власов, Тісо» [34, с. 92]. Той же Г. Мотика наводить такі дані: «В перший місяць окупації у Львові німецька Айзанцкоманда бригаденфюрера Отто Раха розстріляла 7 тис. євреїв. 25-27 липня 1941 р. – у Львові дні Петлюри, коли замордовано в Парижі Симона Петлюру – 25 липня 1926 р. (автор не відає, що С.Петлюру убито 25 травня – І. Г.). Далі: «За даними євреїв (як і в львівського історика Я. Грицака, лише цифри скромніші – І. Г.) 1500 забитих євреїв. У погромах активно брала участь українська міліція. Не відома роль ОУН, бракує доказів, що вони брали участь» [34, с. 94].

Дослідник В. Серчик стверджує: «ОУН не прикривала своєї ідейної спорідненості з фашизмом, а пізніше з гітлеризмом [35, с. 94].

А. Сова переконаний: «Від початку свого існування ОУН проявляла тенденції до тоталітарно-монопартійної і була ворогом інших партій. Узурпувала собі право до керівництва боротьби за незалежність в рамках системи національної диктатури. Фашизація активу ОУН. Можливість дискусії щодо програми дій була обмежена. Членів обмежувала суворі дисципліна. За кожен відмову виконання доручення грозила смерть» [36, с. 46]. Разом з тим, автор змушений визнати, що головним об'єктом саботажів ОУН були осадники і колоністи, яких уряд спроваджував із Центральної Польщі на українські землі. Між 1921 і 1938 рр. у Польщі відбулося 814 політичних процесів, в яких засуджено 3847 українців, з них 16 осіб на кару смерті, 121 – присуд понад 10 років. Влітку 1930 р. оунівці здійснили 191 акт терору, без людських жертв, поляки відповіли «пацифікацією»: у 16 повітах охопила 450 (за іншими даними – 750 – І. Г.) сіл, з них 250 сіл зазнало важких втрат. Від ран загинуло до 35 осіб. Затримано 1739 осіб, 1143

– судили, в т.ч. 30 священників, 360 учнів середніх шкіл, 220 студентів [36, с. 50-56].

Інший польський дослідник пише, що ОУН не окреслила свого відношення до євреїв. Протягом 1921 – 1939 рр. УВО-ОУН здійснила 5 бомбових замахів, 18 акцій «експропріаційних», 63 замахів на життя, які були задокументовані (вдалі і невдалі), в т.ч. 11 замахів (з них 8 вдалих) на знаних українських і польських діячів. В тих замахох загинуло 36 українців, 25 поляків, 1 росіянин, 1 єврей [33, с. 120, 124].

І, нарешті, російські дослідники, які відкрито визнають: «Формирование украинского национализма – тема, одно упоминание о которой способно доставить глубокое душевное беспокойство многим из современных российских историков» [10, с. 175]. Тому появляються опуси на кшталт: Бандеризация Украины – главная угроза для России / Автор-составитель Ю. К. Козлов. – М.: Яуза-пресс, 2008; Осташ О. ОУН-УПА та їх адвокати. – М.: Універсум паблішинг, 2003 та ін. У 1997 р. знаний російський політолог А. Дугін відверто висловив позицію сьгоднішніх російських шовіністів: «Існування України в нинішніх кордонах і з нинішнім статусом «суверенної держави» тотожне нанесенню страхітливого удару по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне вторгненню на її територію... Подальше існування унітарної України неприпустиме [31, с. 168]. Тому в деяких працях наголошується: «Интегральный национализм – специфическая галицкая идеология. Галичане – близкая к украинцам, но особая этническая группа, отличающаяся языком, религией, психологическим типом, физическими данными, исторической судьбой». Такі ідеї сповідують і деякі «громадяни України», як член КПУ, колишній депутат Верховної Ради Ю. Соломатін: «... до сих пор есть очень большие сомнения в правильности зачисления галичан к украинцам... Галичина пока еще не Украина, а формирования ОУН-УПА – не ее защитники» [9, с. 398-399].

Слід зазначити, що це далеко не повний перелік наукових праць, які стосуються бачення деякими вітчизняними та зарубіжними авторами поставленої проблеми. Також це не вирвані з контексту цитати, а очевидна позиція дослідників діяльності ОУН, їх оцінка теорії та практики державотворення, здійснюваної українськими націоналістами.

На цьому фоні дисонансом звучать протилежні думки: «Почуття націоналізму, патріотизму живе в кожній людині, етносі, народів, – зазначив І. Дробот. – Традиційний український націоналізм базувався на давній національній традиції, що виникла, визріла і розвинулася з буттям української нації. Ідея націоналізму була тією рушійною силою, що згуртувала, об'єднала їх до боротьби за своє національне, по-

літичне існування» [11, с. 121]. Історик В. Литвин змушений визнати: «Коли мова заходить про державу і громадянську єдність, на авансцену суспільно-політичного життя завжди виходять націоналісти. Бути націоналістом означає понад усе любити свій народ і тому не випадає засуджувати цю рису в характері, поведінці і діяльності людей» [19, с. 55]. Підсумовує П. Кононенко: «ОУН – спадкоємець українських політичних традицій – з одного боку та одна з ланок міжнародного руху борців за права людини і націй, за рівнозначність соціальної, національної, духовної свободи, за реальний гуманізм, а тому в основу кладе еволюційний розвиток, однак в ім'я торжества найвищих ідеалів визнає і чин життєвої волі, революційної боротьби. Боротьби, як вимушеного шляху до рівності й волі, свободи й братерства, миру й гармонії, заснованих на фундаменті демократії та верховенства Закону; торжества духовного ідеалізму, найвищою мірою та цінністю якого є Людина» [16, с. 224].

Знаний фахівець останньої світової війни О. Лисенко констатує: «У свою чергу історичної сатисфакції вимагають ті, хто в роки Другої світової війни зі зброєю в руках відстоював право українців на суверенну державність. Прихильники самостійної ідеї, сучасні носії ідеології українського націоналізму домагаються визнання УПА воюючою стороною та відповідної соціальної атрибуції даного юридичного рішення» [18, с. 4]. Підсумовує полеміку С. Віднянський: «Більш глибокого й об'єктивного висвітлення заслуговують також питання про роль українських націоналістичних партій й громадських об'єднань – УВО-ОУН, УНДО, Фронту національної єдності, УНО, КПЗУ та ін. в суспільно-політичному житті Другої Речіпосполитій» [5, с. 33].

А тепер по-суті проблеми. Ідеологія українського націоналізму виникла на зламі ХІХ – ХХ ст., коли стало очевидним, що український народ стоїть перед дилемою: спроможний вистояти чи піде у забуття, тобто залишитися повноправним господарем на своїй землі, чи піддатися асиміляції сусідів-окупантів. Саме наддніпрянці, а не галичани, стали основоположниками теорії націоналізму: М. Міхновський, Д. Донцов, Ю. Липа, М. Сціборський, Д. Андрієвський, Д. Демчук, Є. Онацький. Учасників установчого Конгресу ОУН було підібрано так, що 15 діячів представляли наддністрянців і 15 – наддніпрянців. Тобто із самого початку оунівці сповідували ідею соборності України. Зрештою уся теорія і практика українського націоналізму була підпорядкована державотворчій ідеї, яку заповів Пророк нашої Вітчизни Т. Шевченко: «В своїй хаті, своя правда, і сила, і воля!»

Після поразки Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр., поділу і окупації українських земель чужинцями, щоб остаточно не зійти з карти народів світу, було очевидним завдання, яке стояло перед національними силами: а) проаналізувати та зробити належні висновки з уроків Визвольних змагань; б) не припиняти боротьби ні на день; в) вести її різними можливими методами; г) готувати українське громадянство до здійснення ідеалів незалежності; д) підготувати майбутніх провідників нації в прогнозованому державотворенні.

Все це ОУН разом з іншими громадсько-політичними організаціями у міжвоєнний період успішно виконала, хоча йшла на численні жертви. Лише у 1924 – 1934 рр. було ув'язнено 1024 активістів УВО-ОУН [21, с. 271]. В створений у 1934 р. концтабір Береза Картузька українські патріоти потрапляли без рішення суду, лише на підставі ухвал адміністративної влади. У липні 1934 р. із 200 в'язнів – 150 українські націоналісти. Влітку 1939 р. тут перебувало 7 тис. ув'язнених, з них – 4,5 тис. українці. З 1 по 17 вересня 1939 р. ще 7 тис. українців було ув'язнено в Березі Картузькій. Один з них о. Й. Кладочний згадував: «... як такого щось може діятися у двадцятому столітті в державі, яка перед світом чваниться своєю культурою, гуманізмом, католицизмом та добротою?» [32, с. 136]. Загалом у 1921 – 1939 рр. було убито не менше 60 членів УВО-ОУН.

Обгрунтовуючи замах на життя чужинців, очевидно кількість жертв була незначною, українські націоналісти пояснювали: «... мусимо прийти до одиноким можливого висновку, що в боротьбі цілого народу, де йде про «бути чи не бути», всі акти самооборони, а тим самим і індивідуальний терор є тим більше оправданим і зрозумілим... – на масовий терор мусимо відповісти відповідно до наших сил індивідуальним терором» [28]. На Львівському судовому процесі 1936 р. над активом Крайової езекутиви ОУН на західноукраїнських землях молодих українських патріотів звинувачували, в основному, у тероризмі, направленому проти Польської держави, і в тому, що «не вміють цінити чуже життя». Провідник оунівців С. Бандера на це відповів: «Ми вміємо цінити життя своє та інших, але наша ідея вартує, щоб посвятити мільйони жертв для її реалізації. Міра нашої ідеї – це віддати своє життя та інших їй» [30, арк. 12].

Щодо вбивств українців, то завжди вважалося, що «зрадник – гірше ворога». «Ми стоїмо на становищі, що обов'язком кожного українця є підпорядкувати особисті справи інтересам і справі нації. Коли ж хтось добровільно і свідомо співдіє з ворогами в поборюванні і то фізичними методами українського визвольного руху, стоїмо на станови-

щі, що за такий злочин національної зради належить кара смерті» – так відповів С. Бандера усім слабодухим пристосуванцям [20, с. 60]. Слід зазначити, що оунівці ніколи не застосовували таких жорстоких методів покарань зрадників, як поляки. У 1904 – 1911 рр. бойову організацію Польської партії соціалістичної очолював Й. Пілсудський. Він давав накази карати провокаторів. «Пілсудський вбив біля тисячі людей: агентів, поліцистів. Щоб убити конфідента Сеньковського, вбили його батька, щоб на похоронах вбити його», – писала «Сурма» у лютому 1928 р. Ще один наочний приклад польського бачення патріотизму: у 1944 р. Львівська політехніка почала переходити з польської на українську мову викладання. Професор хімії Д. Ленгавер погодився читати лекції українською. Бойовики Армії Крайової убили за те його 11-річного сина, а пізніше на могилі дитини пострілом у спину застрелили 40-річного вченого...(?!)

Не витримує критики твердження, що програма майбутнього державотворення ОУН не базована на демократичних засадах. Адже публікації та роздуми у них окремих представників організації щодо майбутнього України – це ще не офіційна позиція ОУН. Установчий Конгрес націоналістів виробив і прийняв концепцію майбутнього державного ладу в Україні: а) Україні потрібно було пройти етапи державного будівництва: національне визволення, державне закріплення та розвиток; б) у часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції зможе забезпечити внутрішню силу української нації та найбільшу її відпірність назовні; в) у час перехідного періоду головна роль належатиме голові держави, який підготує створення законодавчих та виконавчих органів; г) основою адміністративного устрою Української держави буде місцеве самоврядування, кожний край матиме свій представницький законодавчий та виконавчий орган. Також було розроблено програму перспектив економічного розвитку країни. Домінуючими в промисловості мали бути державна, кооперативна та приватнокапіталістична форми власності. Основу аграрної політики становитиме середняцьке приватне землеволодіння, продаж і купівля землі мала бути обмежена державним регулюванням. У цілому, розвиток всього господарського життя України бачився як поєднання державного з приватним. Широке застосування відводилося кооперації. Було визначено розвинуту соціальну політику: працюючим забезпечувався 8-годинний робочий день, держава мала сприяти національній церкві, яка повинна була стояти на сторожі морального виховання нації; школа бачилася єдиною, обов'язковою, безоплатною, допускалися приватні навчальні за-

клади під контролем держави; обов'язкова військова повинність мала забезпечити побудову української регулярної армії та військово-морського флоту [22, с. 6-15].

Виходячи зі складностей тогочасного розвитку України, націоналісти, цілком слушно, для відновлення Української держави вбачали тільки шлях національної революції, а її забезпечення – лише встановленням національної диктатури. Пояснюючи вимоги цього постулату, оунівці стверджували: «... ми, націоналісти, проти інституту диктатури, як форми державного ладу за нормальних умов життя нації. Ми лише обстоюємо національно-революційну диктатуру, як перехідний стан, бо вона дає можливість українській нації доцільно і раціонально в найкоротший час вибороти собі визволення та незалежну державність. Коли національна диктатура виконає своє завдання, то в Україні встановиться нормальний лад на засадах народоправства. Українська нація цілком вільно зможе виявити свою волю через представницькі органи, а її суверенність буде розділена між головою держави, законодавчим тілом і вищим судом» [23, с. 255, 257]. Як бачимо, політична і соціально-економічна програма ОУН була досить реалістичною та з перспективою розвитку українського суспільства на демократичних засадах. Проводячи історичні паралелі, можна достовірно ствердити, що втілена у життя вона знайшла б підтримку у переважній більшості сучасного українського громадянства, а Україна не переживала сьогоднішньої перманентної політичної та соціально-економічної кризи.

Щодо питання національних меншин, то націоналісти наголошували: «Україна – суцільна нація і кожна її віднога повинна почувати себе нероздільною її часткою, кожна віднога має право і обов'язок в міру своїх сил і здібностей і відповідно до свого положення брати участь у державному будівництві» [1, с. 221]. Зрештою вказувалося, що своє відношення до національних меншин держава узалежить від їхньої постави до визвольних змагань України та її державності. На той час вони становили менше 20% населення України. Сьогодні не набагато більше. Питання має стояти таким чином – в якій мірі неукраїнці лояльні до української державності, такі вони можуть просити права на задоволення національно-культурних та господарських запитів.

З наближенням світової війни посилювалися репресії окупаційних властей щодо українства. На Наддніпрянщині масовими репресіями та голодомором фактично було знищено найбільш національно свідомих та соціально активних українців. Поляки та румуни вживали усіляких заходів, щоб прискорити асиміляційні процеси: «Остаточо покінчити із неспокойним українським питанням». Проголошення незалеж-

ності Карпатської України, в захисті якої безпосередньо брали участь оунівці, поставили українську проблему в центрі уваги європейської та світової політики, що викликало глибоке занепокоєння у наших супротивників. Тому має рацію Г. Касьянов, який стверджує: «Процес ідеологічного «дозрівання» тривав аж до кінця 1930-х років на фоні справжнього тріумфу тоталітарних режимів і рухів у Європі, поступового погіршення українсько-польських відносин у Західній Україні і посилення тиску на українське суспільство, катастрофічних для українців подій у Радянській Україні. Усе це не могло не позначитися на ідеології ОУН, не кажучи вже про її тактику та зовнішньополітичну орієнтацію. Ідеологічні настанови набували значно більш радикальної тональності та спрямування...» [14, с. 35-36]. Так, на Римському Зборі ОУН, який проходив 27-29 серпня 1939 р., було внесено корективи в Програму та Устрій. В державному будівництві встановлена фактична монополія на ідеологію та організацію політичного життя майбутньої України. Характерним є утвердження принципу вождизму в самій ОУН, на що не акцентувалося раніше. Голові ПУН надавалися диктаторські повноваження: «Вождь відповідає перед Богом, Нацією і власним сумлінням». Разом з тим у розвитку народного господарства планувалося утверджувати різні форми власності: державну, громадську та приватну. Право власності на всі матеріальні засоби мало належати нації. Держава регулюватиме продаж та купівлю землі, а селянське господарство буде побудоване на праві приватної власності та спадковості, також забезпечуватиметься розвиток сільськогосподарських кооперативів. Промисловість та торгівля мали функціонувати в різних формах власності, але під фінансовим контролем держави. Збройні сили нації бачилися сучасними і регулярними, а національна доктрина – наступальною. Організацію духовного життя нації пов'язано з родиною, яка мала відігравати основну роль у вихованні дитини; держава здійснюватиме постійний контроль за освітою, надаватиме всебічну підтримку українським церквам – православним і греко-католицьким, вестиме боротьбу з атеїзмом, виступатиме основним гарантом всебічного соціального забезпечення громадян [29, арк. 42-76].

Незважаючи на початок війни, бойові дії якої проходили на українських землях, у грудні 1940 р. ОУН(р) у Маніфесті виклала свою програму дій, яка була розвинута на II Великому зборі (Краківському) у квітні 1941 р. Її суть полягала в тому, що націоналістична організація проводила революційну роботу за здійснення національної революції, внаслідок якої мала утворитися Українська суверенна держава. Без огляду на всі територіально-політичні зміни, які можливі на Сході Єв-

ропи, українські націоналісти бажали встановити справедливий лад на руїнах СРСР під гаслом: «Воля народам, воля людині!» [22, с. 24-27, 31]. Також проводилися заходи щодо об'єднання усіх українських політичних сил у Всеукраїнську раду на демократичній парламентарній основі, яка мала сприяти створенню майбутніх органів влади у самостійній Україні. Так був утворений Український національний комітет (УНК), до складу якого увійшли представники майже всіх українських політичних сил, за винятком груп Мельника (ОУН) та Омельченка (УНО). Мельниківці у своїй «Відозві щодо створення УНК», датованій 22 червня 1941 р., проголошували: «... не комітети, не демократична об'єднанщина спекулянтів і збанкрутованих політиканів і не бунт проти єдиного Вождя і Проводу, а з'єднання всіх українців доброї думки і волі навколо Андрія Мельника врятує Україну» [29, арк. 5]. Натомість бандерівці запросили на посаду голови УНК генерала армії УНР В. Петріва, який не зміг прибути до Кракова, як пізніше до Львова, де йому було запропоновано стати військовим міністром проголошеної 30 червня 1941 р. Української Держави [25, с. 277-278]. Цю історичну подію, незважаючи на воєнні дії, підтримав владика УГКЦ Андрей Шептицький: «Честь України вимагає робити те, що ви задумали, сьогодні. Робіть в ім'я Боже, я благословляю» [27, с. 186]. Проголошений Акт відновлення Української держави підтримали у своїх пасторських посланнях інші ієрархи обидвох конфесій, що надало йому певної ваги серед українського громадянства.

Відразу ж було вирішено створити національний уряд – Українське державне правління (УДП). Авторитетному професору медицини М. Панчишину було запропоновано його очолити, незважаючи на те, що він певний час під советською окупацією виконував обов'язки завідувача Львівського облздороввідділу. Але доктор відмовився, а УДП очолив Я. Стецько. Склад уряду був коаліційним: 9 членів ОУН, 2 – УНДО, 1 – ФНС, 2 – соціал-радикали, 1 – соціал-революціонер. Передпарламентом стала Рада Сеньорів на чолі із старійшиною галицьких політиків К. Левицьким.

Складні воєнні умови та несприйняття німецькою окупаційною владою не зупинили революційний порив оунівців об'єднати українське суспільство навколо ідеї відновлення національної державності. По містах і селах Західної України відбулися масові плебісцитові акції, які зібрали тисячі підписів на підтримку Акту 30 червня 1941 р. Похідні групи ОУН(СД) перевели проголошення державності України за р. Збруч, де мешканці східноукраїнських земель теж радо вітали і всіляко підтримували державотворчі заходи націоналістів.

Щодо мешканців східних регіонів України слід зазначити, що настрій у них, як і в галичан та волинян, були антисоветські. Секретар ЦК КП(б)У Д. Коротченко змушений був визнати – більшість населення України позитивно сприйняли прихід німців. У 1941 р. зафіксовано сотні тисяч дезертирів з лав Червоної армії, більшість – українці, які не бажали воювати за антинародний більшовицький режим. Показовим є свідчення відомого львівського вченого-германіста Б. Задорожного: «На квартирі мого батька жив офіцер зі Східної України. Коли вже почалася війна, батько цілком випадково знайшов за картиною листа від цього офіцера. «Михайле Івановичу, – писав він, – я не мав можливості сказати вам, що у мене такі ж погляди, як і у вас. І таких, як я, у нас мільйони. Животіємо, пригноблені радянською владою...» [4].

В роки світової війни українці різко негативно поставилися до масового знищення нацистами євреїв. Незважаючи на те, що в більшовицькій системі євреї займали у багатьох випадках ключові посади в партійних комітетах та репресивних органах, також понад 80% керівників на місцях в Україні займали євреї в час Голодомору 1932 – 1933 рр. Загальновідомі факти переховування євреїв, надання їм усілякої допомоги в час голокосту. Митрополит А. Шептицький, голова УЦК В. Кубійович не побоялися відкрито засудити злочиння нацистів. Показовими є свідчення старшини батальйону «Нахтігаль», який згадує наказ командира Р. Шухевича: «Не беріть нічиєї крові на свої руки. Не допускайтеся ніяких злочинів чи помсти на наших ворогах полякам чи жидам, бо це не наша справа займатись цими справами!» [13, с. 62]. У 118 –му українському охоронному курені німецької армії служили також євреї: Зубров, Гусарєв, Давід і Швець. Для українців їх національність не була таємницею. Але навіть під загрозою страти, за приховування осіб єврейського походження, в умовах психологічного антисемітизму нацистського окупаційного режиму стрільці не видали своїх колег по зброї [2, с. 216].

Таким чином, всі закиди щодо негативних тенденцій у діяльності українських націоналістів спростовано з огляду на те, що ОУН залишилася, по-суті, єдиною військово-політичною силою, яка зуміла мобілізувати українство на опір окупаційним режимам. Ця героїчна і одночасно трагічна, зрештою як і уся наша історія, боротьба не принесла очікуваного результату. Але вона дала можливість наступним поколінням плекати надію і в потрібний момент підняти опущений, але збережений оунівцями прапор національної державності. Без героїчного чину українських націоналістів не змогли ми сьогодні зробити поступ в утвердженні та розбудові Української держави.

Джерела та література:

1. Андрієвський Д. Політика націоналізму / Д. Андрієвський // Розбудова Нації. – 1930. – № 9-10.
2. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939 – 1945) / А. Боляновський. – Львівський національний університет ім. Івана Франка; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – Львів, 2003.
3. Васюта І. К. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918 – 1939 рр.) / І. К. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. – № 6.
4. Високий Замок – 2004 (26 червня).
5. Віднянський С. В. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й програми наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці / С. В. Віднянський // Український історичний журнал. – 2003. – № 2.
6. Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Цивілізаційна історія України / М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський. – К.: ТОВ УВПК «Екс Об», 2005.
7. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996.
8. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї. Критика / Я. Грицак. – Київ, 2004.
9. Дзьобак В. Сучасна російська суспільно-політична думка про діяльність УПА під час Другої світової війни / В. Дзьобак // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. ст. Вип. 7. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003.
10. Долбилов М. Д. Рецензия: А. И. Миллер «Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении (втор. пол. XX века)» / М. Д. Долбилов. – СПб., 2000 // Отечественная история. – 2002. – № 3.
11. Дробот І. І. Трансформації національної ідеології в першій половині XX ст. / І. І. Дробот // Український історичний журнал, 2001. – № 6.
12. Історія України (Дедков М. В., Іващенко Ю. В., Кладова Г. Я. та ін.). – Запоріжжя: Дике Поле, 2002.
13. Кальба М. Роман Шухевич в ДУН (Дружини Українських Націоналістів) / М. Кальба // Українська ідея і чин. – 1998. – № 3.
14. Касьянов Г. В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2004. – № 1.
15. Коваль М. В. Организация украинских националистов (ОУН) : уроки истории / М. В. Коваль // Отечественная история. – 2003. – № 1.
16. Кононенко П. Акт 30 червня 1941 року в історії і сучасності / П. Кононенко // Українознавство. – 2002. – Ч. 1-2.
17. Кульчицький С. Україна між двома світовими війнами (1921 – 1939 рр.) / С. Кульчицький. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999.
18. Лисенко О. Є. Друга світова війна як предмет наукових досліджень

та феномен історичної пам'яті / О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. – 2004. – № 5.

19. Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії / В. Литвин // Волинь моя. – 2002. – Випуск 2.

20. Мірчук П. Степан Бандера. Символ революційної безкомпромісности / П. Мірчук. – Хмельницький: Поділля, 1992.

21. Остафійчук В. Ф. Історія України : сучасне бачення. Навч. посіб. 3-тє вид. / В. Ф. Остафійчук. – К., 2006.

22. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 р. // Збірка документів. – Мюнхен, 1955.

23. Розбудова Нації. – 1929. – № 8-9.

24. Світлична В. В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене / В. В. Світлична. – К.: «Каравелла»; Львів.: Новий Світ – 2000, «Магнолія плюс», 2003.

25. Сергійчук В. Українські державники: Всеволод Петрів / В. Сергійчук. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008.

26. Стародубець Г. М. ОУН(б) в українському національно-визвольному русі на Волині в період Другої світової війни (1941 – 1943 рр.) / Г. М. Стародубець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

27. Стецько Я. 30 червня 1941 / Я. Стецько. – Торонто, 1967.

28. Сурма. – 1928. – Квітень.

29. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 3833. – Оп.1. – Спр. 201.

30. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф.371. – Оп.1. – Спр. 76.

31. Цит. за: Кузик П. Націоналізм і шовінізм у міжнародних відносинах.: Монографія. – 2-ге вид / П. Кузик. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.

32. Шкраб'юк П. Виноградник Господній. Історія життя о. д-ра Йосипа Кладочного. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. / П. Шкраб'юк. – Львів: Видавництво Отців Василіян «Місіонер», 1995.

33. Choinowski A. Ukraina / A. Choinowski. – Warszawa, 1997.

34. Motyka G. Ukraińska partyzantka 1942 – 1960 / G. Motyka. – Warszawa, 2006.

35. Serczyk W. Historia Ukrainy / W. Serczyk. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 2001.

36. Sowa A. Stosunki polsko-ukraiński 1939 – 1947 / A. Sowa. – Krakow, 1998.